

CZU: 81'271

JOCUL DE LIMBAJ ÎN CORECTITUDINEA POLITICĂ

Adela MANOLII

Universitatea de Stat din Moldova

Funcția ludică a limbajului se referă la posibilitatea construirii unor asociații verbale de efect (de la simplul joc de cuvinte până la creația artistică), răspunzând nevoii umane de joc. Jocul de limbaj presupune un context prin care cei doi actanți (locutorul și interlocutorul) își comunică acțiunile și comportamentele, cuvintele schimbându-și uneori semnificația în context; limbajul este, de fapt, o colecție de jocuri de limbaj. Astăzi însă jocul de limbaj ajunge un instrument al *corectitudinii politice* (sintagmă relativ nouă în spațiul românesc, calchiată după englezescul *Political Correctness*), mișcare care ia amploare, dând limbajului un caracter ambiguu, peiorativ și ilar. Corectitudinea politică impune noi standarde comportamentale, generând un set de reguli care trebuie respectate în defavoarea altora, modificând, de fapt, limbajul curent.

Cuvinte-cheie: limbaj, corectitudine politică, funcție ludică, joc de limbaj, redefinirea realității, eufemizare, parafrază, limbaj curent.

THE LANGUAGE GAME IN POLITICAL CORRECTNESS

The *playful function* of language refers to the possibility of building some effective verbal associations (from simple word play to artistic creation), responding to the human need for play. The language game assumes a context through which the two actants (the speaker and the interlocutor) communicate their actions and behaviors, the words sometimes changing their meaning in the context; language is actually a collection of language games. Today, however, the language game becomes an instrument of *political correctness*, a movement that is gaining momentum, giving the language an ambiguous, pejorative and hilarious character. Political correctness imposes new behavioral standards, generating a set of rules that must be followed to the detriment of others, in effect changing the current language.

Keywords: language, political correctness, playful function, language game, redefining reality, euphemism, paraphrase, current language.

O funcție interesantă a limbajului (pe lângă cele de comunicare, de cunoaștere, emoțional-expresivă, imperativ-persuasivă etc.) este cea *ludică*, care se referă la posibilitatea construirii prin limbaj a unor asociații verbale de efect (de la simplul joc de cuvinte până la creația artistică). În felul acesta, limbajul, prin caracterul său ludic, răspunde nevoii umane de joc. În baza teoriei jocurilor de limbaj (Wittgenstein) constatăm că:

a) limbajul este analog jocurilor – așa cum jocul presupune anumite reguli, actori, roluri, acțiuni, context, jocul de limbaj presupune un interlocutor și un locutor, un context prin care cei doi își comunică acțiunile și comportamentele, cuvintele schimbându-și uneori semnificația în context; limbajul este, de fapt, o colecție de jocuri de limbaj: ca să înțelegi o expresie, de exemplu, trebuie să știi anumite reguli, a urma o regulă, presupune a-ți forma un obicei etc.;

b) vorbirea este parte a unei activități sau a unei forme de viață [*apud* 1, p.73-95]. Așadar, este important ca omul să fie atent la cuvintele pe care le folosește, pentru că ele devin gânduri, iar gândurile pot deveni fapte (suntem ceea ce gândim). Prin limbaj poate fi schimbată gândirea, iar de aici și viața.

Asistăm astăzi la o amploare a funcției ludice a limbajului, care, făcând parte dintr-un imens joc social, ajunge să devină un instrument al corectitudinii politice. Sintagma *corectitudine politică* este una relativ nouă în spațiul românesc, calchiată după englezescul *Political Correctness*. În context românesc, se atestă și forma englezescă căreia i se atașează articolul hotărât *political correctness*-ul, mai rar și forma adjectivală *corectă din punct de vedere politic* (abrevierea CP).

Interesant este a urmări evoluția conceptului de *corectitudine politică*, fundamentat ideologic pe lucrările reprezentanților „Școlii de la Frankfurt”: H.Marcuse, Th.Adorno, E.Fromm [*apud* 2]:

- în secolul XIX:
  - urmărirea scopul nobil de a e evalua corectitudinea (gramaticală, morală și juridică) a limbajului judiciar, administrativ și politic, privind dreptul constituțional sau civil;
  - intenționa menajarea și protejarea unor minorități discriminate;

- din a doua jumătatea a secolului al XX-lea:
  - termenul a fost utilizat pentru a descrie o preferință pentru *limbajul incluziv*;
  - se urmărea evitarea limbajului sau a comportamentului care poate fi perceput ca modalitate de a exclude sau de a insulta persoanele dezavantajate (în special, grupurile definite de etnie și de sex);
  - reprezentanții de stânga utilizau la început (1970–1980) termenul în sens ironic (în Statele Unite, termenul a luat amploare în războiul cultural dintre liberali și conservatori);
- în secolul XXI:
  - se insistă pe înlocuirea expresiilor și termenilor din limba curentă care pot jigni minorități etnice, de gen, orientare sexuală, religioase, persoanele cu handicap fizic sau psihic, în vârstă, de altă rasă etc. (*apud* wikipedia);
  - se referă la conformarea cu credința că limbajul și practicile care ar putea ofensa sensibilități politice (precum în chestiunile care țin de sex sau rasă) ar trebui eliminate [*apud* 3];
  - înseamnă evitarea formelor de exprimare sau de acțiune percepute ca modalitate de excludere, de marginalizare sau de insultă a unor grupuri de persoane dezavantajate din punct de vedere social sau discriminate [*apud* 4];
  - principiu corector aplicat realității care face apel la o normă morală, plecând de la o sensibilitate fundamentală a grupului sau a individului și impunând tabuuri în numele unei obligații absolute;
  - inginerie politico-socială care susține drepturile colective, de grup, neglijând drepturile individului;
  - decret de comportament social pe care o minoritate „iluminată” i-l impune unei majorități „înapoiate” (H.-R. Patapievici);
  - formă de cenzură (George Bush; Camilla, Ducesă de Cornwall);
  - formă de fascism lingvistic (scriitoarea britanică Phyllis Dorothy James, n. 1920);
  - negare a realității (Pascal Bruckner, romancier și eseist francez);
  - tumoare a postmodernității (James Finn Garner, umorist american);
  - un pumn democratic pus în gura omului liber al secolului XXI;
  - termenul este uneori aplicat în bătaie de joc, în scopul de a ridiculiza ideea că limbajul este capabil de schimbare sau că percepțiile publicului și prejudecățile împotriva anumitor grupuri pot schimba prin limbaj.

În spiritul gândirii CP, a admira pe cineva sau creația cuiva este o blasfemie, pentru că ar însemna a recunoaște și a promova inegalitatea între oameni; ideea de a acorda premii pentru anumite merite este condamnată, pentru că premiind pe unul, îl jignești sau îl pui în inferioritate pe altul. Grosso modo, rivalitatea, emulația sunt declarate nule.

Se știe că literatura constituie unul dintre cei mai importanți indicatori culturali, un barometru semnificativ al nivelului de civilizație al unei societăți, o fereastră spre cultură [5, p.57]. Numeroase lucrări din literatura universală sunt catalogate drept *incorecte politic* („Pe aripile vântului” de M.Mitchell, „Neguțătorul din Veneția” de Shakespeare etc.), existând și în cultura românească scriitori și cărturari catalogați *incorecți politic* (M.Eminescu, I.-B. Deleanu, M.Eliade, C. Noica ș.a.) [*ibidem*, p.122]. Pe de altă parte, James Finn Garner a scris „Povești corecte politic de adormit copiii” (tradusă și în limba română) [6], în care recurge la tehnica postmodernistă a „rescrierii” tradiției și modernității spre a crea parodii în noul limbaj corect politic.

Așa cum menționează H.-R. Patapievici, mișcarea corectitudinii politice, „începută ca o pedantă purificare a modului în care sunt întrebuințate cuvintele”, „a devenit, de fapt, o mișcare care, astăzi, transformă orice critică la adresa ei într-un stigmat infamant”. Astfel, ajungem să ni se spună că apelativele *tată, mamă, domnule, doamnă* sunt considerate discriminatorii (de către cei corecți politic); ni se propune să substituim termenii *soț, soție* prin *partener și parteneră*, iar *mamă, tată* prin *părinte 1 și părinte 2*.

Postul de televiziune BBC a renunțat la sintagmele *ante Christum natum* (a.Ch.n.) / *anno Domini* (a.D.) în favoarea structurilor „înaintea erei noastre” (î.e.n.) / „era noastră” (e.n.), argumentând că n-ar vrea să-i lezeze pe cei care nu sunt de religie creștină; CP vorbește mult despre islamofobie și nu pomenește deloc despre cristianofobie. În perioada sovietică, în Basarabia, substituirea sintagmei *Moș Crăciun* cu îmbinarea *Moș Gerilă* (calchiată după modelul rusesc *Дед Мороз*) are ca scop scoaterea din memoria culturală a unor cuvinte sau imagini pline de sevă teologică. Astăzi se observă tendința de a substitui urarea *Crăciun fericit* cu *Sărbători fericite*, ca să nu se facă trimitere la o anumită religie.

„A scrie *i.e.* (id est) sau *et al.* (*et alii / aliae / alia*) este un reflex scolastic adorabil. A te simți jignit de aceste latinisme e corectitudine politică... Corectitudinea politică nu este bunăvoință politicoasă și acceptare a diversității (inclusiv gramaticale și culturale), ci resentiment țăfnos și militant. Instrumentul ei nu e penița, ci bastonul. În urma ei, civilizația nu sporește, ci se chircește.” (A.Papahagi, Facebook)

Deseori se pune semnul egalității între *sex* (masculin sau feminin) și *gen*. Corectitudinea politică pledează totuși pentru cel de-al doilea, considerând că *genul* nu coincide neapărat cu sexul biologic, somatic, ci e mai curând o categorie fluidă de ordin psiho-socio-emoțional, *id est* un mod în care individul „se simte” (fie că se simte bărbat, fie femeie, fie vreo variantă *transgender*; a fi bărbat sau femeie, în viziunea adepților CP, nu mai e un dat natural, ci unul de marketing: alege să fii ceea ce (crezi că) te face mai „competitiv pe piață”) [5, p.25,283].

Termenul *rom* (sau *rrom*) în limba țigănească înseamnă „om”, „persoană de origine țigănească” (spre deosebire de termenul *gadjo* care înseamnă tot om, dar de alte etnii; preluat de lexicul românesc sub forma *gagiu* „om, individ; ibit”). Denumim deci fiecare etnie așa cum este acceptată de norma literară a limbii române, nu în limba etniei respective (englezilor nu le spunem *english*, germanilor nu le spunem *deutsch* etc.). Or, în română, termenul corect este cel de *țigan*, la fel cum în alte limbi el este *gipsy*, *Zigeuner*, *gitan* etc. Termenul *orb* este corect, pe când *nevăzător* este forțat, utilizat incorect în cele mai frecvente cazuri. De cele mai dese ori, persoanele definite astfel sunt, de fapt, persoane cu deficiențe de vedere (care au vederea parțială). Interesant e că cei din comunitatea orbilor își zic „orbi”, pe când cei din afară, care se referă la aceștia, le zic „nevăzători”. Discriminarea, de fapt, este un fenomen social și comportamental, nu verbal. Prin înlocuirea termenilor (considerați) jignitori cu alții neutri (care ar reduce discriminarea și ar promova buna înțelegere), CP încearcă a masca, a cosmetiza, a ascunde după cuvinte, impunând o nuanță semantică care vine cu reforme în limbaj. Este paradoxal, dar încercând a favoriza minoritățile, CP disciminează, de facto, majoritatea.

Analizând limbajul corectitudinii politice, observăm că acesta se caracterizează prin:

a) caracter ambiguu:

prost – persoană cu logică opțională

boșorog – persoană în vârstă

biserică – casă de rugăciune

avort – întrerupere de sarcină

b) caracter ilar:

(om) *gras* – provocat orizontal

(om) *scund* – provocat vertical

chelie – regresie foliculară

pitic – entitate cu dezavantaj vertical

prost – inteligent asimptomatic

femeie – persoană cu menstruație

c) caracter peiorativ:

- *invalid* – persoană cu necesități speciale (CP condamnă lexemul *invalid*, înlocuit de *handicapat*, este substituit treptat cu „persoană cu dizabilități” sau, mai nou, cu „persoană cu necesități speciale”);

- *bețiv* vs *alcoolic* (lexemul *bețiv* face trimitere direct la persoană, la iresponsabilitatea cu care bea; pune accent pe om, pe patima acestuia, iar *alcoolic* îl exonerează pe om de vina lui, punând accent pe alcool – „alcooolul e de vină”).

În mișcarea corectitudinii politice se simte o grijă patologică pentru limbajul flaușat, care să nu rănească, un limbaj fără tăiș (or, limba e frumoasă tocmai pentru că are variate nuanțe). Credem că a institui cenușiul în limbă este în detrimentul limbii ca mijloc de comunicare între oameni. Adepții corectitudinii politice recurg, de cele mai dese ori, la două procedee lingvistice:

• **eufemizarea:**

- *sodomie* – orientare comportamentală;

- *pedofilie* – intimitate intergenerațională;

- *pornografie* – program pentru adulți;

- *propagandă* – gestionarea percepției.

Însă eufemismele la care recurge CP sunt echivoce, mai ales cele din industria sexului, exempli gratia, *club pentru gentelmen* (clienții căruia sunt departe de a corespunde titlului de *gentelmen*), având rolul de mască pentru a deghiza manifestări josnice și depravate.

- **perifraza:**

- *pedofil* – persoană cu atracție sexuală față de minori;
- *căsătorie* – contract de ajutor reciproc;
- *prost* – entitate cu acces limitat la logică.

Menționăm, de asemenea, și *calchierea* (în special cea după model englezesc) ca modalitate de formare a structurilor specifice limbajului corectitudinii politice, la care vorbitorii recurg destul de frecvent.

Așadar, limbajul corectitudinii politice este:

- un limbaj „întors pe dos”:

Ex.: *capitalism* – societate neoliberală

pervers – persoană cu opțiuni sexuală diferită

- un limbaj care utilizează o sofistică vicleană în scopul redefinirii realității:

Ex.: *gunoier* – lucrător salubritare / tehnicieni igienizatori

somer – om fără ocupație pe durată nedeterminată

prostituată – lucrătoare sexuală / lucrătoare a sexului comercial (LSC)

- abundă în cuvinte infamante: *negru* – om de culoare / afro-american.

Dincolo de aspectele caricaturale și absurde, încercând să dizolve „lumea veche” întemeiată pe tradiție și să distrugă normalitatea, corectitudinea politică relativizează valorile și pervertește limbajul, impunând „coduri de limbaj” restrictive și vag formulate.

Observăm deci că jocul de limbaj oferit de „apostolii non-gândirii” se axează pe metaforă și ficțiune, încercând abolirea logos-ului, care este purtătorul unor sensuri inteligibile, durabile, coerente [7]. Aceste câteva exemple de substituie a lexemelor confirmă faptul că adepții corectitudinii politice recurg la metode de spălare și de anesteziere a conștiinței prin divertisment, prin stimularea, până la paroxism, a dorințelor și patimilor, și „descătușarea” de normele moral-religioase, prin repudierea oricărei autorități [5, p.138].

Așadar, la origini, CP a fost un mecanism de bun simț, dar încetul cu încetul s-a transformat într-o ideologie în care nu mai ai voie să spui lucrurilor pe nume, petru că, spunând exact ceea ce gândești, riști să fii arătat cu degetul, să fii pus la stâlpul infamiei. Considerată, pe bună dreptate, o poliție a gândirii care rescrie istoria, stabilește noi „norme”, impune noi standarde comportamentale, generând un set de reguli care trebuie respectate în defavoarea altora, corectitudinea politică modifică, de fapt, limbajul curent. Cuvintele, fiind la îndemâna oricui, pot pune mintea în mișcare sau, din contra, o pot bloca. Este în puterea vorbitorilor să mențină vie limba, continuând tradiția lingvistică (probată în timp), fără a renunța cu ușurință (de dragul unei „mode lingvistice noi”) la cuvintele ce au nuanțe semantice esențiale.

Referințe:

1. GRAYLING, A.C. *Wittgenstein. Maeștrii spiritului*, 1996.
2. https://ro.qaz.wiki/wiki/Political_correctness.
3. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/politically%20correct>.
4. https://www.lexico.com/definition/political_correctness
5. *Corectitudinea politică. „Religia” marxistă a Noii Ordini Mondiale* / Coord. William S. Lind, Dirlău A., Bazon I. București: Rost, 2015. 314 p.
6. GARNER, J.F. *Povești corecte politic de adormit copiii* / Trad. din engleză de Mardale F. București: Humanitas, 2006.
7. Mureșan V. *Dialog fără logos*. // www.ideiindialog.ro.

Date despre autor:

Adela MANOLII, doctor în filologie, conferențiar universitar, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: adela.manolii@usm.md

ORCID: 0000-0003-1936-9708

Prezentat la 21.10.2022